Bilgi - Görelilik - Gerçek - Bilgelik

Murat Özgen Ayfer

(1989)

Bilginin göreli oluşu üzerinde incelemeye girişmeden önce, gerek “bilgi” gerekse “görelilik” terimlerinin kavramsal anlamları üzerinde uyuşmaya varmanın büyük yararı vardır.

GÖRELİLİLİK NEDİR?

Sözlük anlamı bakımından “göre”, iki ya da daha çok şey arasındaki ilişki ve bağıntıyı dile getirir. Bu terimin Batı dillerinden dönüştürülerek kullanılmakta olan karşılığı “rölasyon”dur. Çağımızda yavaş yavaş terk edilmekte olan eski Türkçede aynı anlama gelmek üzere “alâka”, “rabıta”, “nispet” ve özellikle “izafet” terimleri kullanılırdı.

“Göreli” teriminin en uygun eş anlamları “ilişkili” ve “bağıntılı”dır. Batı dillerinden dönüştürülerek kullanılan “rölatif” ile eski dildeki “izafî” terimleri, “göreli” ile kesinlikle aynı anlama gelir. Gene aynı anlamda olmak üzere eski dilde ayrıca “müteallik”, “merbut” ve “nispî” terimleri de kullanılırdı.

“Görelilik” teriminin eş anlamlarına gelince; “ilişkililik” ve “bağıntılılık” terimlerinin yanı sıra Batı dillerinden dönüştürülerek kullanılan “rölativite” ve eski dildeki “merbutiyet”, “nispiyet” ve özellikle “izafiyet” sayılabilir. Aynı anlamda olmak üzere çağımız Türkçesinde “görecelik” terimi de kullanılmaktadır.

Bu sözlük karşılıklarını belirttikten sonra, göreliliğin kavramsal anlamı üzerinde durmaya geçebiliriz.

“Göreli” terimi, bir kavram olarak, kendi kendisine yeterli olmayan ve ancak bir başka şeye bağlı olarak ya da bir başka şey ile karşılaştırılarak tanıtlanabilen, geçerliliğini de ancak böylece kazanan ve kanıtlayan şeyleri niteler.

Bir başka deyişle, herhangi bir şeyin göreli olduğunu söylemek, onun kendi başına değil ancak kendisinden ayrı ya da kendisini kapsayan başka bir şeyle birlikte var olabildiğini belirtmek demektir.

“Görelilik” de bir şeyin nitelik bakımından göreli olduğunu belirler.

Göreli terimi, kavramsal anlamı bakımından “saltık” teriminin karşıtıdır.

Saltık, eski Türkçedeki “mutlak” terimimin henüz pek yerleşmemiş olan karşılığıdır. Bu terimin Batı dillerinden dönüştürülen karşılığı “absolü” ise pek kullanılmaz.

Saltık ya da mutlak terimi, bir şeyin koşulsuzluğunu (şartsızlığını), kendi başına tam ve yetkin olduğunu, hiçbir ilişki ve bağıntıyı gerektirmeksizin kesin ve son oluşunu belirler.

Herhangi bir konuda bir olayın, bir olgunun, bir sürecin, bir nesnenin, bir düşününün kesin, son ve artık değişmez olduğunu bildirmek, sonsuzluğa bir sınır çekmek demektir. Bu da saltıklığa yani mutlaklığa erişmiş olmak anlamına gelir.

Aynı olayın, olgunun, sürecin, nesnenin ya da düşününün göreli olduğunu bildirmek ise, saltıklığın doğrultusunda henüz bütünlenmemiş bir yaklaşıklığını benimsemek demektir.

Aslında gerek göreli gerekse karşıtı olan saltık kavramları, özel olarak birbirinden farklı alanlarda (örneğin matematikte, felsefede, teolojide, sosyolojide, ekonomide) değişik biçimde tanımlanır ve açıklanırlar. Buraya kadar vermiş olduğumuz tanımlama ve açıklama ise, genel olarak bilimsel-mantıksal-filozofik bir alanı kapsar.

BİLGİ NEDİR?

Bilginin kaynağı, özü, niteliği ve sınırı üzerinde yapılmış olan araştırmalar çok sayıda değişik öğretinin doğmasına neden olmuştur.

Bu öğretilerden bazıları, özellikle tanrısal alanda bilginin olanaksızlığını ileri sürmüşlerdir.

Bilginin olanaklı bulunduğunu savunan öğretiler ise, onun nasıl elde edilebileceği konusunda birbirlerinden farklı yöntem ve yaklaşımların gereğini benimsemiştir.

Buradaki konumuz bu öğretilerin özellikleri değildir. Ne var ki, bu öğretilerin arasındaki uyuşmazlıkların büyük çoğunluğunun “bilgi” kavramının tanımlanmasından kaynaklandığı rahatlıkla söylenebilir. Bu nedenle de yapılması gereken ilk iş, bu terime verdiğimiz anlamın üzerinde uyuşmaya varmak olmalıdır.

Önce NASIL BİR BİLGİ’den söz etmekte olduğumuzu ortaya koyabilecek olursak, bu bilginin göreli olup olmadığını çok daha rahat inceleyebiliriz.

Aslında bu yaklaşımımızla bilginin olanaksızlığını ileri süren öğretilerin savlarını daha başlangıçta bir yana bırakmış oluyoruz. Çünkü eğer bilgi olanaksız ise, onun göreli olup olmadığını incelemenin de hiçbir anlamı olmaz.

Var olduğu ya da olanaklı olduğu savunulan bilgi, birkaç ayrı türde sınıflandırılabilmektedir.

Bunların her birinde bilgi kavramının ve niteliklerinin belirlenmesi gerekir.

Ancak, bu türlerin neler olduğuna geçmeden önce diyebiliriz ki, her tür bilgi için geçerli olabilecek bir ortak tanım yapılabilir.

Bu ortak tanım şöyle özetlenebilir: BİLGİ, BİLEN İLE BİLİNEN ARASINDAKİ İLİŞKİDİR.

Bu tanımı mantıksal bir gramer kuralı ile çözümlemeye girişirsek; burada "bilen"in özne, "bilinen"in de nesne olduğunu söyleyebiliriz. Öznenin eski dildeki karşılığı "fail"dir; Batı dillerinden dönüştürülen sözcük karşılığı ise "süje"dir. Nesne teriminin bu karşılıkları da "mef'ul" ile "obje"dir.

Karakteri gereği nesne edilgin yani pasiftir. Dolayısıyla "bilinen" dediğimiz şey oradadır, vardır, gerçektir ama kendini bildirmek için bir eylem göstermez; bilinmek üzere durağan bir bekleyiş içindedir.

Özne ise etkin yani aktiftir. Dolayısıyla "bilen", sürekli bir gözleyiş, izleyiş, arayış, değerlendiriş içindedir.

Bilen ile bilinen, birinin etkin diğerinin edilgin olması nedeniyle yekdiğerinin karşıtıdırlar. İki kavram arasında bir ilişkinin doğması zorunluluğunu getiren de bu karşıtlık ya da çelişkidir.

Karşıtlık ya da çelişki olumsuz bir durum olarak düşünülmemelidir. Evrendeki her şeyin oluşma biçimi, bir tez ile onun karşıtı olan antitezin çelişkisi sonucu doğan bir sentezi gerektirir. Her sentez de yeni bir tez olarak antitezini arar; bu arayışın verdiği olumlu sonuç, evrendeki her şeyin gelişme yasasını çizer.

Bilen ile bilinen arasında bir karşıtlık bulunmazsa bilgi doğmayacaktır. Dolayısıyla bilinen dediğimiz nesne, bilinmek için sürdürdüğü bekleyişi içinde kendi başına kalacaktır. Bu durum ise nesnenin bilinmeyenliğe ve giderek bilinmezliğe tutsak oluşudur.

Öte yandan bu karşıtlığın bulunmaması, bilenin potansiyelinin yani durağan gücünün eyleme dönüşememesine neden olur. Dolayısıyla bilen dediğimiz özne de gözleyiş ve arayışları boşa çıkan bir "bilemeyen"e dönüşür.

Bilinmeyen ile bilemeyen arasında da bir ilişki vardır. Fakat bu ilişki, bilen ile bilinen arasındaki ilişki olan bilgi gibi yeni bir bilen yaratacak olumluluğa, bir verimliliğe sahip değildir.

Bu olumsuz ya da verimsiz ilişkinin adı BİLGİSİZLİK'tir.

Şimdi bir mantıksal silsileye dizmeye çalıştığımız bu sözcük karmaşasının başına dönelim...

Bilginin olanaksızlığını ileri süren öğretiler, bu bakış açısından bilgisizliği savunmaktadır. Dolayısıyla bu öğretiler, evrimsel doğrultudaki gelişmeye set çekmektedir.

Ne var ki bu set çekme işlemi ya da tasarımı doğanın evrensel yasasına aykırıdır; gelişme ve evrim çağımıza dek süregelmiştir, süregitmektedir. Bilen ile bilinen arasındaki ilişki canlılığını yitirmeden sürekli olarak kurulmakta, yeniden biçimlenmekte ve yine kurulmaktadır.

Evrimsel gelişmeye paralel olarak bilgi artmakta, bilginin artması ile de evrimsel doğrultudaki gelişme hız kazanmaktadır.

BİLEN İLE BİLİNEN

Bilginin kavramsal anlamının daha belirgin olarak ortaya çıkabilmesi için, bu aşamada bilen ve bilinen terimleriyle hangi özne ve hangi nesneleri nitelemek istediğimizi açıklamamız gerekmektedir.

Kimi düşünürler bilgiyi “insan ile çevresi arasındaki ilişki” olarak tanımlamıştır. Buna göre “bilen” insan, “bilinen” de insanın çevresi olmaktadır.

Bu tanımlamada iki sınır yanılgısı vardır.

Eğer bilen insan olursa, insanın çevresi yani duyu organlarıyla algılayabildikleri, bilmek ya da bilgisini edinmek üzere ilişki kurabileceği şeylerin yalnızca bir bölümünü içerir.

İnsan, duyu organlarıyla algılayamadığı çok şeyin bilgisine erişmiştir; bunun için, duyu organlarıyla bilgisine erişmiş olduğu başka şeyleri “bilgi edinme aracı” olarak kullanmış olup, bunu sürdürmektedir.

Dolayısıyla eğer bilen insan olursa, bilinenin kapsamı insanın çevresinden çok daha geniş olmalıdır.

İkinci sınır yanılgısı bilen kavramını yalnızca “insan” olarak düşünmektir. Bazı çağdaş bilim kolları değil insanın, değil yalnızca canlı varlıkların, cansız varlıkların bile bilgi edinmek bakımından bir etkinlik gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Ne var ki, bilen kavramını insan ile birlikte başka öznelere de yaygınlaştırdığımız zaman, temel konumuzun görüşülebilmesini çok güçleştirmiş oluruz. Dolayısıyla daha şimdiden bir göreli ön yargı ile «Bilginin oluşmasında bize göre bilen, insandır.» diyebiliriz. Öte yandan, bilinen kavramının karşılığı ya da kapsamı olarak çok rahatlıkta tüm doğayı alabiliriz.

O doğa ki, bilinen olarak özünde insanın kendisini yani bileni de içerir.

Şu halde bu çalışmamızda şimdi artık türlerinden de söz edebileceğimiz bilgiyi “insan ile doğanın tümü arasındaki ilişki” olarak tanımlamış bulunuyoruz.

BİLGİ TÜRLERİ

Bilginin türlerinden ilki **“görsel ve deneyimsel bilgi”**dir. Bu tür bilgi yalnızca duyulara, algılara, doğal gözlemlere ve güncel deneyimlere dayanır.

Örneğin kuru bir odun parçasının yakıldığında ışık ve ısı vererek duman çıkardığı, insanın yaşamında düşünme yeteneğini kullanmasına gerek duymaksızın ve yöntemli birtakım deneyler ya da değerlendirmeler yapmadan edindiği bir bilgidir.

İnsanın düşünme yeteneğini kullanarak, birtakım deney ve değerlendirmeler yapması yoluyla görsel ve deneyimsel bilgi **“bilimsel bilgi”**ye dönüşür.

Örneğin bir odun parçasının yanması olayı, kimyasal ve fiziksel kuramlarla, belirli koşullara bağlanarak açıklanır. Böylece bilimsel bilgi, nesnel, yöntemli, genel, belirli ve öngörülü ilişkileri içerir.

Bilimsel bilgilerin doğaya ilişkin gerçeklerin tek tek kendi aralarında özel bir bölümünde bilen ile bilinen ilişkilerini sağlamasına karşılık, üçüncü tür bilgi daha ta öteye geçerek bunların görsel ve deneyimsel bilgilerle de bağlantılarını kurar ve hepsini evrensel bir bütün içinde toplar. Bu da **“filozofik bilgi”**dir.

Filozofik bilgi, nedenlerle sonuçların, görünüşle kapsamın, genel ile özelin bağlantılarını açıklar.

Az önce ortaya koymuş bulunduğumuz “insan ile doğanın tümü arasındaki ilişki” tanımı hem bu üç tür bilgi için geçerlidir hem de üçünü de kapsamaktadır.

BİLGİNİN OLUŞMASI

Bilginin göreli olup olmadığını daha açıklıkla inceleyebilmek için önce insan zihninde nasıl oluştuğunu kısaca gözden geçirmekte yarar var.

İnsan ile doğa arasındaki ilişki olarak bilgi, birbirini zincirleme izleyen dört evrede oluşur:
1.Algılama,
2. Düşünme,
3. Anlama,
$. Açıklama.

Algılama, doğadan etkilenen duyu organlarının insanın bilincinde bir tasarım haline gelmesidir. Bu tasarım, doğanın nesnel gerçekliğinin bir imgesidir.

Bu imge oluşur oluşmaz akıl eyleme geçer ve bu tasarımı bilinçteki diğer tasarımlarla karşılaştırır. Böylece başlayan düşünme evresinde akıl, bu son algılamanın daha önce bellekte bir düzenli birikim sağlamış olan bilgisel anılarla da bağlantısını kurar.

Düşünme evresi sona erdiğinde, doğadan algılanmış olan nesnel gerçeğe ilişkin çok sayıda tasarım birleştirilerek, hepsi yeni bir bilgisel anı durumuna getirilir. Akıl, bu bilgisel anıyı bellekteki diğer bilgisel anıların arasında en uyumlu yere yerleştirir. Bu üçüncü işlem, anlama evresidir.

Görsel ve deneyimsel bilgi bu üç evrede oluşur. Bu tür bilgide açıklama yoktur.

Bilimsel bilgi ile filozofik bilgi ise açıklama olmaksızın gerçekleşemez. Ayrıca filozofik bilgi, oluşma özelliği nedeniyle algılama evresine gereksinme duymaz.

Açıklama evresinde, bellekte yer almış tüm bilgisel anılar akıl yoluyla çıkarılarak öğelerine ayrılır, aralarında bağlantılar kurulur, bunlara yeniden algılanıp düşünülerek anlaşılmış bulunan diğer görsel ve deneyimsel bilgiler katılır; hepsi birden olabildiğince bütünlenerek sergilenir.

Böylece doğanın bir olayı, bir olgusu ya da bir süreci, nedenleriyle, bağıntılarıyla, yasaları ve sonuçlarıyla kavranmış olur. Bir diğer deyişle; bilen ile bilinen arasındaki ilişki, sağlanabilen tüm yanlarıyla kurulmuştur.

BİLGİ GÖRELİ MİDİR, DEĞİL MİDİR?

İnsan ile doğa arasındaki ilişki olarak tanımladığımız bilgi, insandan değil doğadan başlayarak oluşur.

Bilgi, oluşma evrelerinden geçerken insan bilincinde çeşitli soyutlamalara ve bireşimlere uğrar. Anlama evresi tamamlandıktan sonra, bilgi yeniden somutlanarak doğaya döner.

Bu doğaya dönüş, bilginin doğrulanabilmesi için zorunludur. Doğa ile tam bir uyum göstermeyen bilgi, doğanın nesnel gerçeğini yansıtmıyor demektir. Bir başka özet deyişle doğa, bilginin hem kaynağı hem denektaşıdır.

Somutlandıktan sonra doğaya uyarlanarak sınamadan geçen bir bilgi, doğa ile tam bir uyum gösterse bile doğanın nesnel gerçekliğinin tümünü içeremez. Yazabildiğimiz ya da söyleyebildiğimiz sayıların en büyüğü, en sonuncusu değildir. Çünkü doğa sonsuzdur.

Doğa sonsuz olunca bilgi süreci de sonsuz olacaktır.

Bilginin sona ermesi demek, sonsuzun sona ermesi demektir. Böyle olunca da bilginin her zaman eksik ve bütünlenmemiş olduğunu kabul etmek gerekir.

Bir diğer deyişle bilgi, saltıklığın doğrultusunda ilerleyen, insan ile doğa ardasındaki ilişkilerin kurulması sürdükçe ilerlemeyi sürdürüp her an biraz daha yaklaşıklık kazanan yani hep GÖRELİ olan ve gelecekte de öyle olacak bir özelliğe sahiptir.

Konusu ve türü ne olursa olsun, bilgi görelidir.

Ne var ki, bilginin göreli oluşu, saltık bilginin elde edilemeyeceği anlamına çekilmemelidir. Çünkü doğaya uyarlandığında doğrulanmış olan her eksik bilgi tamlığını da birlikte taşır.

Bu da şu demektir: Her göreli bilgi saltıklığını da içerir.

Zamanla yerlerini kendilerinden bir sonrakine bırakan tüm doğrulanmış göreli bilgiler, doğanın nesnel gerçekliğinin saltık bilgisiyle bağlantılıdır. Ancak doğaya uyarlandığında doğrulanamayan bir bilgi, saltıklığını içermeyen göreli bir bilgidir.

Böyle bir bilginin de doğanın nesnel gerçekliğini yansıttığı ileri sürülse bile bu kanıtlanamaz. Kanıtlama yapılamayışı da, “bilgi” olduğu savunulan şeyin yalnızca bir imge olduğunu gösterir.

TARİHTE BİLGİ

Tarihte insanın ilk edindiği bilgiler görsel ve deneyimsel türdendi. İnsan bu ilk bilgilerini edinmeye başladığı andan çağımıza gelinceye dek, -hangi alanda olursa olsun- zaman zaman büyük bir yanılgıya kapılmaktan kendini alamamıştır.

İnsanın bu büyük yanılgısı, doğanın nesnel gerçekliğine ilişkin edinmiş olduğu bilgilerin birçoğunu kesin ve değişmez sanması olmuştur.

Bir diğer deyişle insan, zaman zaman kendisinin de doğanın bir öğesi olduğunu unutmuş ya da bunun farkına bile varmamış, kendisini doğanın dışında üstün bir yaratık olarak niteleyip gururlanmış, kendi kendisine âdeta bir yetkinlik payesi yakıştırmıştır.

Kendisini olduğundan yüce, bilgisini saltıklığa erişmiş sanan aynı insan, bir başka zaman aşamasında ve başka etki ya da koşullar altında kanılarının ne denli yanlışlıkla dolu olduğunu fark edince, bu kez kendisini olduğundan yetersiz görmeye başlamıştır.

Bu yetersiz görme bir küçüklük kompleksine dönüşünce, hıncını bilgiden almaya kalkışmıştır. İşte bunun sonucunda da bilgiye “olanaksızlık” damgası vurmaya girişmiştir.

İnsan doğanın nesnel gerçekliğine ilişkin bilgilerin göreli olduğunu hiç bilememiş midir?

Doğada kendisine en yaraşır yerin neresi olduğunu göreli bir ölçekte hiçbir zaman ve hiçbir yerde kavrayamamış mıdır?

Yaşamının hiçbir döneminde aklını kullanarak bilgiyi bilgelikle değerlendirememiş midir?

Bu sorulara olumsuz yanıt verilemez. İnsan, doğanın nesnel gerçekliğine ilişkin bilgileri edinebilmek için büyük çaba harcamıştır.

Bilgisini artırmasını engellemek isteyen güçlere karşı ise, daha büyük bir direnme göstermiştir.

Bilgiyi saklamak zorunda kaldığı çağlar da geçirmiştir.

Çağdaş insan, insanlığın geçmişinin bu deneyimlerinden de yararlanmayı bilmelidir.

Bilimsel bilgiye ilişkin bazı tarihsel örnekleri şöyle bir gözden geçirecek olursak, insanın, doğanın nesnel gerçekliğine ilişkin bilgiyi edinmek yolunda hiç de başarısız olmadığını ve her aşamadaki bilgisinin saltıklığını da içeren bir göreli özelliğinin bulunduğunu açıkça görürüz.

ÖRNEK 1 - DOĞANIN YAPISINDAKİ "MADDE"

İnsan, doğanın yapısındaki "madde"nin nasıl ve nelerden oluştuğunu öğrenmeyi gerekli gördü. Her algıladığı nesneyi bir diğerinden farklı homojen bir olgu olarak nitelendirdi. Daha sonra ise bunların hepsinin aslında birbirinin aynı olan fakat görünüşte farklı biçimler almış bulunan atımlardan oluştuğunu ortaya koydu. Bir adım daha ileri giderek, maddenin çeşitliliğini oluşturan atom türlerini dörde çıkardı: **Taş, su, hava ve ateş**...

Eritilen madenlerin biçim ve niteliklerini çok değiştirdiklerini öğrenince, atom türlerinin sayısının çok daha fazla olduğunun farkına vardı.

Yalnız katı cisimlerin değil sıvı ve gaz halindeki maddelerin de ayrı ayrı atomlardan oluşan fiziksel ve kimyasal bileşikler kurduğunu anladı.

Bu bileşikleri hazırlamanın, değiştirmenin ve çözmenin bilgisine ulaştı.

«Sayısı yüzü aşan atom türlerinin her biri doğada maddenin özü olan en küçük yapıdır.» derken, atomun da içine girdi. Onun birbirinden farklı öğelerinin bulunduğunu öğrendi.

Hele bir de atomu parçalayınca, doğada maddenin dışında fakat madde ile sıkı ilişkileri olan ışınların varlıklarını ve özellikleri saptadı.

Bugün insan bir saniyenin yüz milyonda biri kadar bir süre içinde doğup ölen ve "mezon" adı verilen parçacıklarla ilgileniyor.

Bir zamanlar maddenin temel yapısını bulmaya çalışan insan, bugün maddeye karşı olan "antimadde"nin varlığını anlamaya uğraşıyor.

İnsan henüz doğanın yapısındaki maddenin saltık bilgisine erişemedi. Her edindiği bilgi göreliydi ve saltıklığını da içeriyordu; bir sonraki zaman aşamasında saltıklığa daha da yaklaşan bilgileri edinmesi için ışık tuttu. En ilkel bilgisi bile doğaya uyarlanabildi ve doğa ile onun nesnel gerçekliği ile uyum gösterdi.

ÖRNEK 2 - EVRENİN BÜYÜKLÜĞÜ

İnsan, kendisinin de içinde yaşadığı evrenin ne kadar büyük olduğunu da öğrenmek istedi.

Önceleri dünyanın bir tepsi gibi düz olduğunu varsayarak, sonuna varanların oradan aşağıya düşeceğini sandı.

Bu varsayım bile insanın evrenin saltık bilgisini içeren bir göreli bilgi edinmiş olduğunu gösterir, çünkü bu ilkel aşamada bile insan, evrenin dünya ile son bulmayıp çok daha büyük olduğunu kavramıştır.

İnsan, evrenin büyüklüğüne ilişkin bilgilerinin ilk aşamalarında, tüm yıldızların sabit bir merkez olan dünyanın çevresinde dönmekte olduğunu sandı. Bu sanıda da evrenin saltık bilgisinin doğrultusunda ve doğanın nesnel gerçekliği ile uyum gösteren bir göreli bilgi yer alıyordu: “Evrendeki cisimler sürekli hareket halindedir.”

Sonraları insan, dünyanın küresel bir biçimi olduğunu, kendi çevresinde döndüğünü, aynı merkez çevresinde dönmekte olan daha birçok gezegenin dünya gibi birer uydu olduklarını öğrendi.

Bu sistemin dışındaki yıldızları incelemeye koyulunca, Samanyolu adı verilen ve yaklaşık 100 bin ışık yılı boyunda olan galaksimizde 100 milyar kadar yıldızın yer aldığını, bu galaksi içinde güneşin de olduğu yerde durmayıp hareket ettiğini saptadı. Samanyolu’nun 16 elemanlı bir galaksi grubunun üyelerinden yalnız bir teki olduğunu, bunun ötesinde daha binlerce galaksi grubu bulunduğunu saptadı.

İnsanın bu bilgileri ne birer tahmindir ne de imgeleme gücü ile kendi kafasından yarattığı birer masal... İnsan, aklını kullanarak yaptığı gözlem ve değerlendirme aygıtlarıyla evrenin büyüklüğüne ilişkin çok bilgi edinmiştir ama henüz bunun da saltık bilgisine ulaşamamıştır.

İnsan, günümüzde geçmişindeki bilgisiyle oranlandığında çok bilgi edinmiş durumdadır ama belki de bu “çok bilgi” dediğimiz şey evrenin büyüklüğünün saltık bilgisine oranla “pek az bir bilgi”dir.

İnsanın bu konudaki bilgisi de görelidir; göreliliğin de mertebesi yoktur.

ARA SONUÇ

Hangi konuda olursa olsun, bilimsel bilgi görelidir.

Açıklama evresinden yoksun bulunan görsel ve deneyimsel bilgi de zorunlu olarak görelidir.

Doğanın nesnel gerçekliğine ilişkin tüm bilimsel bilgileri bir evrensel bütün olmak üzere birleştirip değerlendiren filozofik bilgi de aynı durumdadır; doğadaki her olayın, her olgunun, her sürecin birbirleriyle olan tüm ilişki ve bağıntıları noksansız olarak açıklanmadıkça göreli kalacaktır.

Doğanın nesnel gerçekliklerine ilişkin bilginin saltık ve göreli yanları birbirlerinden ayrılamaz. Eğer insan göreli bilgiyi küçümser ya da yadsırsa, buna karşılık bilginin saltık içeriğini “tek ve gerçek bilgi” olarak nitelendirip yüceltirse, dogmaya yönelir. Eğer insen saltık bilgiyi olanak dışı görür ve göreli bilgiyi saltıktan bağımsız sayarsa, doğa ile uyum gösteremeyen bir kuşkuculuğa düşer.

İnsan ancak algılayabildiklerini açıklayabildiği oranda bilgi sahibi olabilir. Bu bilgisi de doğanın sonsuzluğunda hep göreli kalacaktır.

GERÇEK

Gerçek, bir nesne, bir nitelik ya da bir durum olarak var olandır. İmgelere, görünüşlere, anlayışlara, uydurmacalara, yakıştırmalara, yanılsamalara karşıt bir olguyu dile getirir.

"Gerçek" kavramının dört türe ayrıldığını görmekteyiz:

1. Nesnel Gerçek (Objektif Gerçek): Bilgi edinme sürecinde insandan bağımsız olarak var olan ve insanın dilediği gibi değiştiremeyeceği bir şeydir.
2. Öznel Gerçek (Sübjektif Gerçek): Yalnızca düşüncede var olan gerçektir.
3. Saltık Gerçek (Mutlak Gerçek): Yetkin, bütünsel ve değişmez olandır.
4. Göreli Gerçek (Rölatif Gerçek): Sürekli olarak değişen, başka gerçeklerle ilişkili ve bağıntılı olandır.

Başlangıçta "gerçek" kavramının asıl ve doğru tanımı bunlardan hangisi olarak benimsenirse, bir şeyi gerçek ya da gerçekdışı olarak kabul etmek de bu öncelikli tanımlamanın etkisi altında kalır. Eğer kavramın tanımlanmasında yanlışlık yapılmışsa, gerçek yerine yanılgılara kanmaktan, bâtıla yönelmekten, dogmalara saplanmaktan sakınılamaz.

Kavramsal tanımları bir yana bırakarak, gerçeklerin nasıl araştırılıp bulunabileceğine bakalım.

Gerçeği olumlu ve etkin bir şekilde araştırabilmek için, insanın, önce özvarlığını tanıyarak eleştirebilmesi gerekir.

İnsanın özvarlığını bilmesi, kendine inanması ve güvenmesi, bu inancın ve güvencinin ölçüsünü belirlemesi demektir. Bu ise, insanın gerek bedensel gerekse zihinsel güçlerini inceleyerek ve çözümleyerek, tarafsız bir değerlendirme yapmasıyla olanaklıdır.

Bunu yapabildiği zaman insan, ne gibi yanlışlıkları olduğunu, ne gibi yanılgılara düştüğünü görür. Bunları düzeltemese ve gideremese bile, bunların bilincinde bulunduğu sürece gerçekleri araştırma uğraşına girişebilir.

Gerçekleri araştırabilmek için gerekli olan bir diğer bireysel nitelik, iyi ile kötü, doğru ile yanlış gibi karşıt kavramları, ön yargısız bir şekilde ayırt edebilrne yeteneğidir. Bu yetenek bilginin değerlendirilerek kullanılabilmesini sağlar.

Tarih boyunca herhangi bir şekilde toplum üzerinde etkili olabilen birtakım insanlar, kendi çıkarları için, toplumu oluşturan geniş halk kitlelerinin önce bilgisizliklerinden sonra da bâtıl inançlara ve dogmalara düşkünlüklerinden yararlanmasını bilmiştir.

İnsan, düşünme yeteneğinin sonsuz olmasına karşılık, bu yeteneğini kullanmaksızın basit ve kolay olanı benimsemeye eğilimlidir. Egemen güçler de, insanların karşısına kendi gerçek benzerlerini çıkarmış, bunların benimsenmesini hatta içtenlikle inanılmasını sağlamışlardır.

Çağlar boyunca, gerçeklerin araştırılmasında kullanılmak üzere birtakım filozofik düşünüş sistemleri oluşturulmuştur. Bunlardan herhangi birini ya da birkaçını izlemek, düşünce ve zekânın geliştirilmesi bakımından zorunlu bir alıştırmanın gereklerini yerine getirmek olur.

Ancak bu yoldaki alıştırmanın, sahip olduğumuz düşünce özgürlüğünü kısıtlamaya yönelik bir etki yaratmamasına özen göstermeliyiz. Aksi halde, belirli bir filozofik düşünce sistemi de gerçeklerin gerisinde ya da dışında kalmamıza neden olabilir.

Herhangi tek bir filozofik düşünce sistemine bağlı kalmak, insanı dogmalara sürükleyebilir.

İnsan, "gerçek" diye bağlandığı dogmalarını savunmaya başlayınca da bağnazlığa düşer. Bundan sonra artık ancak öznel (sübjektif) gerçeklere varabilir. Bu öznellik, gerçeklerini saltık (mutlak) olarak nitelendirmesiyle sonuçlanır. Kendi kendisini bir kalıp, bir çerçeve içine sıkıştırır. Bu kalıbın, bu çerçevenin dışındaki gerçeklerle ilgilenmez; çünkü ona göre artık başka hiçbir gerçek yoktur.

Ona göre yoktur; çünkü gerçek görelidir.

Fakat gerçeğin göreliliğini kavrayabilmek, böylesine bir düşünce biçimine yönelebilmek için de yüzyıllardan beri kökleşmiş alışkanlıklardan kurtulabilmek gerekir.

DİYALEKTİK DÜNYA GÖRÜŞÜ

Gerçeklere ulaşabilmek için, olguların ve bilgilerin tüm yanlarıyla ve tüm ilişkileriyle birlikte kavranması gerekir. Buna "diyalektik yaklaşım" diyebiliriz.

"Diyalektik" denilince öncelikle akla Karl Marx'ın materyalizmi gelir.

Bundan ötürü birçok kimse diyalektiğin sözünü bile etmekten kaçınır. Çünkü onlara göre Materyalizm ve bunu temel alarak geliştirilmiş bir rejim olan Komünizm, kötü ve korkulacak bir şeydir.

Oysa sorsanız, ne Materyalizmi ne de Komünizmi doğru dürüst anlatabilirler. İnsanın iyi bilmediği bir şeyi kötülemesi, bilgisizce etkilenmeyle edindiği ön yargılarının ürünüdür.

Diyalektik, Materyalizm akımının ortaya çıkarılışından çok eskidir. Komünizmden ise çok çok daha eskidir. Materyalistler ve komünistlerce, kendi doktrinlerini güçlendirmek için kullanılmış olması, onun hiç de kötü ya da yanlış bir şey olduğunu göstermez.

Elbette Materyalizm ile Komünizm kötü ve yanlış ise...

Bu doktrinleri gözden geçirip bir yargıya varmak, buradaki konumuzun dışında…

Gerçeklerle ilgili olmak üzere, diyalektik dünya görüşünden bazı alıntılar yapalım:

- Evren, her şeyin her şeye bağlı olduğu, her şeyin karşılıklı olarak birbirini etkilediği bir bütündür.
- Olaylar arasındaki evrensel bağlılık, nedenler ve sonuçların karşılıklı etkileşiminden kaynaklanır.
- Hiçbir şey durağan değildir; sürekli bir değişim ve devinim içindedir.
- Herhangi bir olay ya da olgu, ancak altında bulunduğu ya da çevresindeki koşullarla birlikte kavranabilir; onlardan soyutlanamaz. Hatta bu olay ve olgular, yalnızca dıştan değil, kendi içlerindeki çelişkilerden de etkilenir.
- Dün "yasa" olarak bilinen şeyler, bugün geçerliklerini yitirmiştir; bugünün yasaları da yarın bulunacak yeni ve daha gerçekçi yasalarla geçersiz olabilir.

Diyalektik dünya görüşü, gerçeklerin araştırılmasında, akılcı ve bilimsel bir yaklaşımı öngörmektedir.

Öylesine ki, bu görüş uyarınca diyalektik de kendini değiştirecek ve yenileyecektir.

Bugün için evrenin işleyişi, diyalektik yasalarla uyumlu görünmektedir.

Bu nedenle gene bugün için evrenin nesnel gerçeklerinin araştırılması çalışmasında, ona diyalektik bir bilinçle bakmak gerekir.

Gerçeklerin diyalektik yöntemle araştırılması, "gerçek" kavramını bütünden soyutlayarak tanımlayanların hoşuna gitmez. Çünkü gerçeklerin ortaya serilmesi, birtakım insanların "gerçektir" diye benimsediği ve başkalarına da benimsetmeye çalıştıkları varsayımlarının yıkılmasına neden olur.

Eğer gerçekleri araştırmak ve bulmak istiyorsak, bizi bu uğraşımızdan caydırmaya, saptırılmış yollara yöneltmeye çalışacak olanların üzerimizde kurmak isteyecekleri baskıları bir yana bırakıp, ne yapmamız gerektiğini düşünmemiz gerekir.

Önce, skolastik düşünce ve dogmalardan sıyrılmayı, bâtıla yüz vermemeyi, bağnazlıktan sakınmayı bilmeliyiz.

Sonra, özvarlığımızı eleştirerek, tüm özgürlüğümüz ve içtenliğimizle, yürekli ve bilinçli olmaya çalışmalıyız.

Bundan sonra, nesneleri ve olguları tüm somutlukları ile ele alarak, bunların içinden küçük gerçeklikleri soyutlamalıyız. Soyutladığımız bu doğruların gerek kendi içlerindeki gerekse aralarındaki bağıntı ve çelişkileri incelemeliyiz.

Ardından, soyutladığımız bu doğruları, hep birlikte yeniden bütüne somutlamalıyız.

Bu kadarla kalmamalı, elde ettiğimiz bu sonuçları uygulamaya koyarak bulundukları koşullar altında doğruluklarının kanıtlandığını görmeliyiz.

Bu çalışmaya son vermeyip, saltık gerçek doğrultusunda ilerlemek üzere yeniden başlamalıyız.

Böylelikle erişeceğimiz gerçekler, ileride bunlar ile bağıntılı daha başka gerçeklerin de bulunduğunu gösteren, nesnel ve göreli gerçekler olacaktır.

BİLGELİK

Bilgi bakımından noksanlıkları büyük olanlar, evrenin olay ve olguları karsısında birer izleyici olarak kalmaya, bunların altında ezilmeye tutsaktır.

Bu kişiler, gerek doğal gerekse toplumsal oluşumların nedenlerini, bunların birbirleriyle olan ilişkilerini, yasalarının temellerinde yatan gerçekleri kavrayamaz.

Bu nedenle bilgi bakımından noksanlıkları büyük olanlar, bireysel gelişimlerini ancak kısır bir düzeye kadar çıkarabilir.

O düzeyde de ne kendileri ne de toplumları için evrim doğrultusunda olumlu katkılarda bulunabilirler.

İnsanın bilgi sahibi olabilmek için çalışması gerekir; okuyarak, dinleyerek, gözleyerek, inceleyerek çalışması… Sonra topladığı ve edindiği verileri, bilimsel yöntemle, özgürce, akıl yoluyla değerlendirmesi gerekir.

Gerçekten de bilgi sahibi olabilmesi için, kibri, gururu, böbürlenmeyi, üstünlük tutkularını silip atabilmesi gerekir. Kendini sınamaya sokabilmesi gerekir. Bilmediğini bilir gibi görünmeye kalkışmaması, hele hele kendini kandırmaktan kesinlikle sakınması gerekir.

Bildiği bir şeyi bildiğini bilmesi, bilmediği bir şeyi ise bilmediğini de bilmesi gerekir.

İşte bu bilgeliktir.

Bilge kişi, bilgileriyle erdemleri birleştirebilen, böylelikle bütünlenmiş bir kişilik oluşturabilen insandır.

Bildiğini bütünlemeye çalışan, bilmediğini ise öğrenmeye uğraşan kişi, farkına vardığı yanlışlıklarının, yanılgılarının, noksanlarının bilincindeyse; bildiklerinin doğrulukları üzerinde diretmez.

Bilginin en zorlu engeli bağnazlıktır.

Bağnazlığın en tehlikeli olanı ise "bilgi bağnazlığı"dır.

Gelişme ve olgunlaşmayı isteyen, gerçekleri arayan kimse, bilgisine güvenmeli ama onun göreli ve noksan olduğunu hatta yanlış bile olabileceğini de bilmelidir.

Bunu becerebilen bilgili ve erdemli kişinin yani bir bilgenin niteliklerinden biri de "susmasını bilmek"tir.

Susmak, önce bir saygı gereğidir. Bu saygı, insanın kendisi için istediği özgürlüğü başkasına da tanımasının, düşünceye ve söze gösterilecek toleransın kaçınılmaz bir gereğidir.

Susmak, bilgi yetersizliğini ve noksanlığını bilmenin de bir ürünüdür.

Nitekim bilgi yetersizliğini bilemeyen bir bilgisiz, gerekli gereksiz, yerli yersiz zamanlı zamansız, kendine göre doğru olanı iyice irdelemeksizin konuşur ve yazar.

Çok konuşarak bilgiçlik taslayan saygısızlardan olmamak için de susmayı bilmek gereklidir.

İşte bu da bilgeliktir.

Susmak bir önlemdir. İnsan, çevresindekilerin her konudaki düşüncelerini, inançlarını, eğilimlerini, bilgi düzeylerini, anlama ve kavrama yeteneklerini, yeni ya da değişik düşünüleri ne denli toleransla karşılayıp karşılamayacaklarını bilmiyorsa, önlemli olmalıdır.

Hiçbir önlem almaksızın, kendi düşüncelerini, inançlarını, eğilimlerini, bilgilerini ve bulgularını ortaya koyacak olursa bundan çok zarar görebilir. Olumsuz tepkilerle karşılaşabilir; bu olumsuz tepkiler yaşamını yitirmesine neden olacak boyutlara varabilir. Bu kadar olmasa bile aşağılanabilir ve birtakım ön yargılı tutumların baskısı altına alınabilir. En azından yadırganır ve kötü ya da tehlikeli bir kişi olarak tanınır.

Araştırmaları sonucunda bazı gerçeklere varan bir insanın benimseyip uygulayabileceği iki ayrı davranış tarzı vardır; ya bunları salt kendi yararına saklayacak ya da kendinden başka insanların, toplumunun ve giderek insanlığın ortak yararına sunacaktır.

Eğer insan bencillik etmeyerek bilgisini başkalarıyla paylaşmak, gerçeklerden toplumun da yararlanmasını sağlamak eğilimindeyse ama önlemde kusur edecek olursa, tüm atılım ve girişimleri boşa çıkabilir. Yerinde ve zamanında susmasını bilemeyenleri, belki de bir daha hiç anlatamayacak, hiç açıklayamayacak bir şekilde sustururlar.

İnsanlık tarihi, ne yazık ki bu olgunun çeşitli örnekleriyle doludur.

Bununla birlikte, hep okumak, hep dinlemek, hep izlemek, hep incelemek, hep araştırmak, sonra hep susmak ise hiç de olumlu sayılamaz.

Herkes hep susarak dinlerse, hep okuyup izler ve yazmazsa, hep bildiklerini ve öğrendiklerini başkalarına aktarmaksızın saklarsa, insanlığı oluşturan toplumlar, yalnızca kendilerinden öncekilerin bilgi ve deneyimlerine bağımlı kalır. Bu durum da, hem bilimsel, hem kültürel hem sosyal hem de filozofik bakımdan önce bir duraklama, sonra bir gerileme, daha sonra da çöküntü oluşturur.

Şu halde susmakta aşırılığa kaçmamak, ölçülü olmak gereklidir. Susmayı bilmek demek, yerinde ve zamanında, gereğince ve uyumlu ölçüde konuşmak ve yazmak, gereksiz ve sırasız sözlerden sakınmayı becerebilmek olarak alınmalıdır.

Susmayı bilmek, düşüncenin, bilginin ve gerçeğin, her zaman ve her yerde alınabilmesine karşılık, her zaman ve her yerde gelişigüzel bir şekilde herkese aktarılmaması demektir.

Evrensel gerçekleri araştıran bilgeler, düşünülerini, bilgilerini ve bulgularını paylaşarak geliştirmek üzere, kendileri gibi seçme kişilerle bir araya gelmeyi bir çıkar yol olarak bulmuştur. Ezoterik sistemi kurmuşlar, çağlar boyunca uygulamışlardır. Böylelikle insanın ve insanlığın evrimi belki de biraz gecikmeye uğramıştır fakat dogmalara ve bağnazlığa karşı bilgi ve gerçek korunmuş, evrimsel gelişme sağlam temellere oturtulmuştur.

O nedenle everin gerçeklerine ilişkin bugünkü bilgilerimizin çoğunu, ezoterik sistemi kurmuş ve bilgilerini bize zaman içinde, azar azar, gerektiğinde ve uygun bir biçimde aktarmış olan bilgelere borçlu olduğumuzu bilmeliyiz.